
	<p>Списание ЕПОХИ Издание на Историческия факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“</p> <p>Journal EPOCHI [EPOCHS] Edition of the Department of History of “St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo</p>		<p>Том / Volume XXXI (2023). Книжка / Issue 1</p>
---	---	--	---

DOI: 10.54664/BFYF8096

КАКВО НЕ ЗНАЕМ ЗА СОЦИАЛИСТИТЕ/ КОМУНИСТИТЕ В ИРАН

Николай КАРАМИХОВ*

WHAT WE DON‘T KNOW ABOUT SOCIALISTS/COMMUNISTS IN IRAN

Nikolay KARAMIHOV

Abstract: *On the basis of research on publications and authentic documents, this article argues that the leftist ideology in Iran was introduced in the course of the systematic development of communist imperialism. It traces the historical development of the Tudeh Party as the most representative manifestation of this ideology. The author demonstrates that the relative paucity of communist ideas and actions in Iran is due to the decidedly narrow segment of society that engages with them, and to the sharp contradiction of atheistic communism to the Islamic basis of the everyday life of the majority who would engage with these ideas. The author puts emphasis on their decisive role in the survival of the Tudeh Party and on their influence on the Bolsheviks, and later on the All-Union Communist Party (b) – the KPSS and the Comintern.*

Keywords: *Iran; Tudeh Party; USSR; Stasi; Eastern Bloc; Georgi Dimitrov; communist imperialism; Islamic Revolution.*

Първите есенни дни на 2022 г. са белязани с кървави събития в Иран. Ислямската революция от 1979 г. и системното налагане на твърдите правила на шериата през все по-глобалният XXI век вземат периодично своята кървава жетва. Войната на Руската федерация в Украйна извади на показ нечовешкото лице на имперския отрок на комунизма. Иран и Руската федерация имат обща граница. В Иран и в Русия се развиват крайни форми на диктатури, които, практически, не се различават в безмилостната си античужденост. Емоциите, които световните новини предизвикват, са поводът за написването на тази статия. Причината е системният ми интерес към процесите и явленията, които определят най-новата история на Иран. Въвеждащите думи са реакция на натрупаното познание за така нареченият „износ на революция“ и личното преживяване на последиците от този дългосрочен процес (по Фернан Бродел) в нашата родина.

* **Николай Карамихов** – експерт в държавната администрация по стратегическо планиране; България; @nikolay.karamihov@gmail.com

Този текст е основан както на изследванията на водещи учени от световната Иранистика, така и на скоро публикувани документи, които още не са въведени в редовен научен оборот. Академичният късмет ме насочи към публикуваните резултати на Международния проект за история на Студената война (The Cold War International History Project), част от Програмата за история и публична политика на Центъра на Уилсън. В рамките на проекта са публикувани преводи на английски език на документи от Агенцията за записи на Щази, официално известна като Федерален комисар по архивите на Службата за държавна сигурност на бившата Германска демократична република [URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/209036>>]. Авторът ги преведе на български език, спазвайки всички метаданни на документите. Част от тях се отнасят до дейността на важна за българската история, личност – Георги Димитров.

В достъпната българска академична литература не се открива самостоятелно изследване на комунистическите движения и партии в Иран, с едно скромно изключение – статия на Веселина Узунова, посветена на партията „Тудех“, разработена на базата на подбрани автори [Узунова, В. 2017].

В хода на XX век отделни личности и институции в България са свързани пряко с комунистическите формации на тази, не много позната ни страна. За да бъде разбрана по-добре логиката на събитията на XX век е редно да бъде систематизирано знанието за навлизането и развитието на комунистическите идеи в Иран чрез примера на историята на партия „Тудех“.

Важно за разбирането на явленията и процесите в исторически продължителен период е гео-политическото ситуиране на страната. Иран граничи с Русия, по-късно с СССР и това, заедно с богатите природни дадености, определя интересите на имперски настроените политици.

Работната хипотеза, с която започнах това проучване е, че лявата идеология е привнесена в хода на системното развитие на комунистическия империализъм. Относително слабото присъствие на комунистическите идеи и действия в Иран се дължат както на определено тесния сегмент от обществото, който се ангажира с тях, така и на острото противоречие на атеистичния комунизъм с ислямската основа на всекидневния живот на мнозинството, което би се ангажираше с тези идеи. В хода на проучването ще стане ясно, доколко работната хипотеза е релевантна на достъпната информация за процесите и явленията в Иран.

Както по целия свят, така и в Иран културата лежи в основата на политиката и на социалното поведение. То се научава и предава чрез няколко важни агента и институции, които трябва да се справят с три основни политически традиции, произлизащи от монархизма, либералния национализъм и шиизма. Традицията на лявото мислене е сравнително нова и слаба в страната. Докато първите три традиции се олицетворяват от силни водачи - Мохамад Реза Шах Пахлави (1941–1979 г.), министър-председателя Мохамад Мосадек (1951–1953 г.) и върховния религиозен водач - аятолах Рухола Хомейни (1979–1989 г.), то левите идеи не се представят от конкретен, силен лидер [Kazemi, F. 1988, p. 1]. При това левите идеи имат много ограничена социална база и никога не са излъчвали правителство [Kazemi, F. 1988, p. 13]. В този текст е представена кратко историята на левите идеи в Иран чрез най-влиятелната партия „Тудех“¹ и е анализирана причината те да изградят дългосрочен, устойчив, макар и не влиятелен модел на политическо присъствие и действие.

Кратка история на социализма в Иран

Краткият преглед на историята на социализма в Иран следва основно трудовете на различни по произход учени и достъпните документи. Най-ранното доказателство за това, което може да се нарече ляво съзнание сред иранците датира от годините непосредствено преди Руската революция, но, за отбелязване е – извън границите на Иран. Лица с радикални идеи, които са се борили в иранската конституционна революция и социалдемократите от Баку са сред

¹ Специфичното произношение на съгласната „х“ в определени думи е причина някои български автори и всички съветски/руски иранисти да изписват партията като „Туде“. Авторът приема изписването на фарси и на английски, запазвайки крайното „х“ в наименованието.

първите, които приемат левите идеи [Abrahamian, 1982, pp. 103–104; Ladjevardi, 1985, pp. 4–5; Раванди-Фадаи, Л. М. 2010, с. 20]. Персийското комунистическо движение се ражда сред иранските работници, имигранти в петролните находища в Баку. В годините между 1905–1907 те основават „Социалдемократическа партия на Иран“ (Ferqa-ye ejtemā'īyūn-e 'āmmīyūn-e Īrān - F.E.A.I.). По време на Първата световна война по-радикалните членове на партията създават тайна организация „Партия на справедливостта“ (Ferqa-ye 'adālat), която посвещава усилията си на агитация срещу „империалистическата война“. Ключовите активисти сред социалдемократите създават първата иранска комунистически ориентирана организация – „Адалат“ (Справедливост), в Баку през 1916 г. Членове на партията „Адалат“ и други ирански комунисти скоро се включват във въстанието в северната част на провинция Гилян и в провъзгласяването на Република Гилян [Каземи и Авраамян, 1978; Забих, 1966; Раванди-Фадаи, Л. М. 2010, с. 25]. Техните дейности в Гилян са подпомогнати в много висока степен от присъствието на Червената армия в провинцията. След детронирането на царя в Русия, партията „Адалат“ обединява сили с болшевишки организации в Кавказ, набирайки персийски работници и други имигранти, за да се включат в руската гражданска война срещу белогвардейците. Програмата ѝ включва борба с царизма, „главния враг на иранския народ“; разширяване на революционното движение в Персия; и „отмъщение за узурпацията на Конституцията“ от персийската управляваща класа. Вероятният брой на членовете на „Адалат“ е между 6 000 и 10 000 души. На 5 юни 1920 г. се обявява създаването на Съветска Социалистическа република Иран (Jomhūrī-e šūrāwī-e Īrān), с президент Мюрхан Кухан Куран. Партията е под силно съветско влияние. Нейни делегати присъстват на VI конгрес на болшевиките [Раванди-Фадаи, Л. М. 2010, с. 26].

През юни 1920 г. партията „Адалат“ провежда първия си голям конгрес в Анзали на Иранското Каспийско море. Четиридесет и осемте делегати на конгреса приемат новото име на Комунистическата партия на Иран и избират иранския комунистически теоретик Ахмад Султанзаде (Аверис Микаилян) за първи секретар на партията [Chaqueri, С. 1984]. Тази датата бележи първото официално създаване на иранска комунистическа организация в границите на страната [Kazemi, F. 1988, p. 16].

Според Веселина Седларска конфликтът в Гилян поставя началото на успеха на „командира на казашката бригада Реза Хан, който разгромява комунистите и с помощта на Лондон, връща контрола над провинцията в ръцете на централната власт в Техеран. Социалистическа Република Гилян просъществува само една година, а Комунистическата партия на Иран, обвинена в сепаратизъм и национално предателство, преминава в нелегалност“ [URL: <https://vesselinablog.wordpress.com/2017/11/18/>] – (последно посетен на 30.09.2022).

Все по-заплашителното присъствие и възможното влияние на съседна страна с характеристиките на СССР, определено се възприема като заплаха от управляващите в Иран. В четвъртото народно събрание (Меджлис) се появяват две фракции. Депутатът Малек-ош-шоара Бахар пише: „... социалистическата фракция се ориентира към идеите и политиката на руския комунизъм“ [Раванди-Фадаи, Л. М. 2010, с. 30–31].

Със Закон от 1931 г., предложен от Реза Шах и бързо приет от парламента, официално се забраняват „всички истински или прикрити политически организации, ангажирани с комунистическа дейност и пропаганда“. Реза Шах нарежда да бъдат арестувани и затворени група от западно образовани интелектуалци за популяризиране на марксистко-ленинската идеология през 1937 г. Групата, известна като „Петдесет и тримата“, е ръководена от д-р Таки Арани, професор по физика в Техеранския университет. Опитът в затвора увеличава взаимодействието, мотивировката и единството на целите на членовете. След 1941 г. англо-съветска инвазия в Иран и освобождаване на затворниците, оцелелите членове на „Петдесет и тримата“ създават комунистическа партия – „Гудех“ (Масите). Оттогава партията „Гудех“ съществува като основна лява политическа организация в иранската политика. [Kazemi, F. 1988, pp. 14–15].

Създаване на партията „Тудех“

Съществуват различни виждания за основаването на партията „Тудех“ през есента на 1941 г., след принудителната абдикация на Реза Шах, в резултат на окупацията на Иран от съюзниците в края на лятото на същата година. „Тудех“ е откровено ориентирана към СССР. Съществува сериозен свод от литература за връзките на партийните ръководители с генералния секретар на ЦК на Комунистическата партия на съветски Азербайджан - Багиров [Раванди-Фадаи, Л. М. 2010, с. 42].

Споровете дали „Тудех“ е комунистическа партия от самото си създаване или постепенно се превръща в такава се подхранват от лидерите ѝ и от външни (главно съветски) авторитети [Chaqueri, С. 1999, р. 498]. Шақери пише: „Любопитното е, че Ирадж Ескандари, първи секретар на „Тудех“ по времето на иранската революция от 1978–1979 г., защитава и двете тези, макар и в различно време от своя живот“ [Chaqueri, С. 1999, р. 498]. По време на работата си в архивите на Коминтерна, авторът попада на документи, които сочат следното: В рамките на шест седмици, между 29 септември и 13 ноември 1941 г., съветите ръководят Солайман Мирза Ескандари и неговите сътрудници, за да създадат организация, която не само ще отговори на желанието на част от иранското общество за политическа дейност на левия център, но също така, и което е по-важно, ще оформят политически мотивирани групи от иранци да създадат „антифашистки фронт“. Той е призван да служи на Съветите и на следвоенните им интереси. След серия разговори полк. Селюков изпраща препоръки до началниците си за възможната програма на „партийна група“. Тази програма намира одобрение в писмото на Георги Димитров до Сталин, В. М. Молотов, Л. П. Берия и Г. М. Маленков. Програмата очевидно е възприета от Сталин, което личи от инструкциите на Г. Димитров към неговите ирански агенти – Арташес Аванесян и Реза Руста. Така се формира не само политиката на „партийната група“, която трябва да бъде преименувана на „Хизб-е Тудех-йе Иран“ (Партия на Масите на Иран), преди писмото на Димитров да бъде изпратено до Сталин на 9 декември 1941 г., но също така силно повлиява съдбата на иранската левица и иранската национална политика през следващите четири десетилетия [Chaqueri, С. 1999, р. 510].

Според доклад на висш служител в НКВД, двамата агенти на Димитров, бивши политически затворници, са сред основателите на „Тудех“ [Chaqueri, С. 1999, р. 510]. Множество документи очертават ясно ангажираността на Георги Димитров като водеща фигура за създаването на облика и политиката на партия „Тудех“ [Chaqueri, С. 1999, pp. 510-516]. В писмото си до Сталин, Молотов, Берия и Маленков той препоръчва да не се възстановява старата комунистическа партия „Адалат“, поради сложността на политическата ситуация в международните отношения, а да се работи чрез партия „Тудех“ [Chaqueri, С. 1999, р. 515].

Ето и целия текст, изпратен от Димитров:

„СТРОГО СЕКРЕТНО

ПОДЛЕЖИ НА ВРЪЩАНЕ В РАМКИТЕ НА 48 ЧАСА

Забранено е възпроизвеждането на четвъртата част на специалния сектор на ЦК на ВКП(б), МОСКВА, КРЕМЪЛ

[Ръкописно изписано в горната част на текста: „Съгласен съм с кд. Димитров [V]/ Молотов 10 декември

Др. Сталин е съгласен. Изпратих на др. Димитров. Молотов“]

ТЕЛЕГРАМА

от КУЙБИШЕВ, изпратена в 23.25 ч. на 9 декември 1941 г.

пристига в ЦК на ВКП(б) за дешифриране в 07.30 ч. на 10 декември 1941 г.

Входящ номер 4202/ш

МОСКВА, ЦК на ВКП(б), до др. СТАЛИН, МОЛОТОВ, БЕРИЯ и МАЛЕНКОВ.

Група ирански комунисти, бивши политически затворници, започват да възраждат Комунистическата партия на Иран. Те създадоха временно бюро, определиха един другар (Арашес-Оганесян) за връзка с ИККИ [Изпълнителния комитет на Комунистическия интернационал] и се обърнаха към нас за насоки. Те също така искат бързо съгласие да изпратят свой

делегат при нас. Според материалите на отдел „Личен състав“ на ИККИ и въз основа на информацията на служители на НКВД, които са контактували с тях на местно ниво, тези ирански комунисти могат да се считат за напълно честни революционери и просъветски настроени хора.

В същото време в Иран е създадена Народна партия с демократична програма от демократичния деятел Сюлейман Мирза. Мирза се бори за демократични реформи в Иран вече 30 години. Някои ирански комунисти също участват в тази Народна партия.

Като се имат предвид специалните условия в Иран (съвместната окупация с британците, демократичната и подривна дейност на нацистите и техните агенти, войнствеността и враждебността на част от иранските управляващи кръгове, ние смятаме, че възраждането на Иранската комунистическа партия, която винаги е била малка сектантска група, едва ли би променило нещо в настоящия момент, но определено би предизвикало известни трудности и усложнения. Това ще засили подозрителността и недоволството в редиците на управляващите кръгове и ще предостави повече възможности на германските агенти да плашат иранската буржоазия с опасността от съветизация на Иран, а всъщност те карат самите британци да са подозрителни по отношение на Съветския съюз, който уж се стреми да съветизира Иран.

Ето защо бих предположил, че в настоящата ситуация Комунистическата партия не бива да се възражда, а комунистите трябва да действат в Народната партия и да провеждат политика на:

1. Да се борят за демократизацията на Иран;
2. Защита на интересите на работниците;
3. Укрепване на приятелските отношения между Иран и Съветския съюз;
4. Пълно изкореняване на агентурната мрежа на фашизма в Иран и потискане на антисъветската пропаганда.

Заедно с това комунистите трябва да работят за създаването на профсъюзи и селски организации.

Считам също така за нецелесъобразно да бъде изпратен делегат от иранските комунисти, тъй като този факт ще бъде използван и от нашите врагове в Иран. Вместо това може да бъде изпратен един от нашите подходящи другари под подходящо легално прикритие, който би могъл да помогне на иранските другари в провеждането на тази политика.

Ако няма други указания от Ваша страна, мисля да изпратя на иранските другари съвет в този смисъл.

ДИМИТРОВ

Дешифрирано в 12:20 ч. на 10 декември 1941 г. Отпечатани шест копия. Козлов,

Незлобин, Лукиянова. [Печат: черновата и шифрованият текст са унищожени]

Нечетлив подпис“ [URL:<<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/119104>>]

(последно посетен на 23.09.2022 г. превод – НК).

Сталин и неговият екип реагират бързо и Димитров изпраща инструкции до агента си Аванесян за рамките на бъдещата работа сред работниците и селяните. Заслужава да се обърне внимание на един пасаж от друго писмо: „На сегашния етап не трябва да издигаме социалистически и съветски лозунги; ние не трябва да напускаме рамката на демократичната платформа. Необходимо е да се води активна пропаганда, разяснителна работа в духа на марксизма-ленинизма, особено сред младото поколение на Иран, но внимателно и предпазливо“ [Chaqueri, С. 1999, р. 516 – Писмо от Г. Димитров от 15.12.1941, до Арташес Аванесян, RTsKhIDNI, 495/74/192.].

Разбира се, такъв важен въпрос стои постоянно на вниманието на Коминтерна. Много интересен е следния документ:

„До др. В. М. МОЛОТОВ

Изпращам ви:

1. Доклад „Положението в Народната партия на Иран“, който получихме от нашия ирански кореспондент др. Малишев.
2. Доклад на ЦК на Народната партия на Иран.

Изпращам този материал и на др. Деканозов.

[подпис]

Г. ДИМИТРОВ

18 март 1944 г.

Приложение:

1. Положението в Народната партия

2. Доклад на ЦК на Народната партия на Иран. [не е включено]

3. Меморандуми до д-р Радманех, Юсуф Ардебилли, Халил Инкиляб и Сейед Зияеддин.

[не са включени]

[написано на ръка в долния ляв ъгъл в заглавната страница: „Докладвано на В. М. Молотов 25 март 1944 г.“]

ПОЛОЖЕНИЕТО В НАРОДНАТА ПАРТИЯ

След смъртта на Сюлейман Мирза е решено да не се избира председател на партията, а всички важни въпроси да се решават с мнозинство от ЦК.

Беше решено засега да се общува със съветските представители чрез д-р Радманеш, а трима членове на ЦК ще бъдат избрани за тази цел по-късно. Комуникацията на партията със съветските представители ще бъде с абсолютно официален характер, както се случва с други демократични партии и лидери.

Сливането на профсъюзите. Въпросът за обединението на двата най-големи профсъюзни центъра е към своя край. Проведени са няколко срещи между представители на двата профсъюзни центъра. Бяха договорени следните принципи на сливането:

1. Признаване на политическото ръководство на Народната партия от страна на профсъюзите като единствената демократична партия в Иран.

2. Управителният орган на новия обединен синдикален център да се състои от четирима представители на ръководството на синдикатите на Народната партия, трима представители на синдикатите, ръководени от Юсуф Ардебилли, и двама представители пряко от Народната партия.

3. Нито Юсуф Ардебилли, нито Халил Инкиляб (информационните материали за тези две лица бяха изпратени по-рано) ще бъдат поставени в ръководния център на обединения синдикален център [SIC].

4. Халил Инкиляб започва открита борба устно и в пресата срещу фракционната дейност на Юсуф Ардебилли, която е довела до отслабване на единството на работниците.

Предизборната кампания. Обявени са резултатите от изборите в Техеран. Нито един от кандидатите на Народната партия не беше избран, въпреки факта, че в Техеран беше стартирана най-активната кампания на Народната партия. Широко разгърнатата предизборна кампания на Народната партия даде своите плодове: идеите на Народната партия бяха предадени на голям брой хора, най-вече на работниците и занаятчиите в Техеран. Политическото влияние на партията нараства значително в резултат на активната предизборна кампания (като пример за това могат да послужат усилията на правителството да получи подкрепата на Народната партия, както и усилията за обединяване на работническите организации).

Кампанията срещу кандидатите на Народната партия се водеше на много места с всички възможни нечестни, измамни методи. Например една правителствена група изпрати свой кандидат в Горган, където се кандидатираше Лесани, кандидатът на Народната партия. Сохейли (премиерът) заяви, че този нов кандидат е бил издигнат в [Горган] по препоръка на съветски представители. Шариат-заде, който е дал подкуп от 30 000 тумани на Сохейли, е избран в Мазандаран. Братът на Шариат-заде е бил изгонен от Техеран от правителството за участие във фашистка организация.

Откриването на Меджлиса е отложено за 26 февруари 1944 г. Народната партия няма да създаде отделна група в Меджлиса. Тя ще се опита да създаде единна група от всички демократично мислещи депутати срещу групата на Сейед Зияеддин.

ЦК е разработил платформа с парламентарните искания на Народната партия. В нея се наблюдава особено на исканията на селяните. Ще изпратят текста на платформата, пристигнал по-късно, веднага щом тя бъде окончателно одобрена.

Спекулации относно новия състав на кабинета. С откриването на Меджлиса кабинетът на Сохейли ще трябва да подаде оставка. Те предполагат, че новото правителство ще бъде съставено от Кавам-ес-Салтан. Кавам е крупен земевладелец и реакционер, но поземлените му владения се намират на север, в провинция Гилян, и затова е принуден да подкрепя просъветска политика, за да накара руснаците да имат благосклонно отношение към него. Британците са против идването на Кавам на власт; те имат за свой кандидат Сейед Зияеддин, но перспективите им да го прокарат са слаби с оглед на непопулярността на Сейед Зия. Така че при тези условия на Кавам се гледа като на по-малкото зло и той ще бъде подкрепен от нашия представител в преследването на тези цели. В полза на Кавам говори и фактът, че този човек е твърд, решителен и пряк, и който спазва обещанията си.

Народната партия успява да раздвижи широкото движение на работниците и демократичните елементи от интелигенцията за организирането на съдебен процес срещу Мухтари, бивш началник на полицията; Расекх и Наруман, бивши надзиратели в затвора; и Ахмеди, бивш затворнически лекар, обвинени в убийствата на редица политически фигури в затвора като доктор Ерани, хан Баба Асад (вожд на племето Бахтиари) и Фарухи (поет и редактор на вестник). Обществеността иска смъртна присъда за обвиняемия.

Изпращам доклада на ЦК на Народната партия“

[URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/119105>>] (последно посетен на 23.09.2022 г. – превод НК).

Страната, която гледа донякъде благосклонно на нацистите по време на Втората световна война, е окупирана от 1941 г. от съюзниците – Съветите на север и британците на юг – което води до абдикация на Реза Шах в полза на сина му Мохамед Реза. Присъствието на техния съветски съсед на няколко километра от столицата оказва силно влияние върху иранските елити. Сред тези, които са приели марксистките политически идеи и културни практики, се засилва значението, което се отдава на социологията, икономиката и историята, както и естетиката на реализма. Освен забележителното изключение – Садег Хедаят, големите романисти от периода като Бозорг Алави, Джалал Ал-е Ахмад и Ебрахим Голестан са белязани от това влияние [Makaremi, Ch., Darabi, H. 2019, p. 4]. Лидерите на партия „Тудех“ са предимно образовани и добре запознати с културния и социалния статус на Иран, с особен акцент върху културата и медиите, както и с политическите дейности [Hajibababi, Abdollahi, 2020, p. 1003]. Партията „Тудех“ използва литературата и печата като едни от най-важните си пропагандни инструменти за разпространение на своите възгледи и издава различни списания с литературен облик. Иранските писатели и поети, които подкрепят марксистките възгледи, публикуват своите произведения в различни литературни контексти, включително пишат разкази по темите на социализма, както и превеждат произведения на руски писатели, особено на тези, които са одобрени от комунистическата партия. Друг аспект на влиянието на марксистките възгледи върху иранските учени е вниманието към по-бедните слоеве на обществото, както и към селяните, което води до появата и разширяването на фолклорната литература и фолклорните изследвания. Проблеми, свързани с литературната критика, особено социалната критика и разработване на теми, свързани със социалната отговорност на литературата, са други въпроси, повдигнати под влиянието на марксистките идеи в Иран. Партия „Тудех“, в съответствие с нейните политически и културни възгледи, се опитва да предизвика дискусии в списанията, които са под нейно влияние [Hajibababi, Abdollahi, 2020, p. 1004].

Тудех поддържа много тесни връзки с ВКП (б) и с Коминтерна от които получава постоянно идеологическа и финансова помощ. Останалите леви фракции и профсъюзите не се радват на такава подкрепа [Раванди-Фадаи, Л. М. 2010, с. 51].

Разбираемо Министерството на културата и изкуствата и службите за сигурност (СА-ВАК) наблюдават внимателно публикационната активност и цензурират разпространението на марксистките идеи [Makaremi, Ch., Darabi, H. 2019, p. 5].

Цензурата не е единственият начин за ограничаване на влиянието на привнесената идеология:

„Копие № 1 – СПИСЪК ЗА РАЗПРОСТРАНЕНИЕ

№ 2 – до Сталин; № 3 – до Сталин; № 4 – до Молотов; № 5 – до Вишински; № 6 – за Деканозов; № 7 – за Силин; № 8 – копие; № 9 – до 10-и отдел; № 10 – за досие.

[ръкописно изписано в списъка за разпределение: до кд. Деканозов. Инструкции! Кажете, че това не е наша работа, че не можем да се намесваме във вътрешните работи на Иран.]

от ТЕХРАН

№ 37172

2 ноември 1946 г.

СПЕШНО

Членовете на ЦК на Народната партия съобщават, че Кавам² е засилил репресиите срещу организациите на популистите и профсъюзите навсякъде. Ликвидират се цели организации. Например областният комитет в Малаер е изключен, помещенията на местните комитети са затворени, всичките 25 селски съюза са разпуснати, а затворите са препълнени с арестувани. Във връзка с назначаването на нов началник на железниците започват уволнения и арести на членове на профсъюзите и на Народната партия. Набезите [погромите] в клубовете на Народната партия се разпространиха и в Техеран. Преди няколко дни един от клубовете в едно от предградията на Техеран беше разрушен [разгромен]. Навсякъде се сменят служители, заподозрени във вярност към популистите (Казвин, Мазандаран, Султанабад и др.). Кавам и Фируз предлагат на видни активисти на Народната партия публично да я напуснат и да се присъединят към партията на Кавам, като обещават да ги вкарат в Меджлиса и да ги назначат на ръководни партийни постове. Всички тези факти показват, че Кавам работи за пълното ликвидиране на Народната партия. В Хузестан всички легални организации на популистите и профсъюзите вече са ликвидирани.

Всеки ден в ЦК постъпват искания от отдалечените райони да се вземат мерки срещу нападението на реакционерите. Досега са се ограничили до словесни протести, на които Кавам не обръща внимание. Необходими са по-реалистични мерки за самозащита. [Бележка на преводача: следващите две изречения са подчертани в лявото поле]. Ръководството на Народната партия и синдикатите смятат за необходимо да проведат едnodневна обща протестна стачка с тази цел. Популистите се обръщат към нас с молба за съвет. Популистите се обърнаха [към нас] с подобно предложение преди четири дни. Ние ги посъветвахме да не го правят.

Вчера Комбахш, Радманеш, Ескандери, Кешаварз, Ованесян и Руста също поставиха пред мен въпроса за едnodневна обща протестна стачка. Те изтъкват, че обикновените хора изразяват силно недоволство от бездействието на ръководството, обвинявайки [го] в опортюнизъм, малодушие и други подобни. [Бележка на преводача: останалата част от абзаца е подчертана в лявото поле]. Според протеста на популистите Кавам няма да се реши на въоръжени мерки за потушаване на стачката, а ще усети организираната сила на партията на работническото движение. Популистите изтъкват, че в момента все още могат да проведат такава стачка, но след седмица ще бъдат толкова безсилни, че едва ли ще могат да събудят всички работници.

Моля за вашите спешни указания [за това] какво да посъветвате популистите.

2 ноември 1946 г. САДЧИКОВ

10 копия.

Изпратено в 07.30 ч. 3 ноември

Изготвено от Чалов

Заверено [от]: [нечетливо име]“.

² Ахмад Кавам е министър-председател в периода януари 1946–декември 1947 от Демократическата партия на Иран.

[URL: <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/209117>] (последно посетен на 10.10.2022 г. – превод НК).

Партията „Тудех“ е забранена официално през 1949 г. след неуспешен опит за покушение над Шаха. И двамата Пахлави виждат в „Тудех“ сериозен политически враг, свързан със СССР. Партията е обвинена в шпионаж в полза на СССР, поддръжка на разчленяването на територията чрез създаване на независими Кюрдистан и Азербайджан, както и пропагандиране на атеизъм [Раванди-Фадаи, Л. М. 2010, с. 67]. Разкриването на Военната мрежа на „Тудех“ през 1954 г. принуждава функционерите ѝ да преминат в нелегалност.

Едно недатирано писмо (между 1953 и 1957 г.) съобщава следното:

„ДО ЦЕНТРАЛНИЯ КОМИТЕТ НА КОМУНИСТИЧЕСКАТА ПАРТИЯ НА СЪВЕТСКИЯ СЪЮЗ

Уважаеми другари!

Както знаете, др. Доктор Мортаза Язди, член на Изпълнителния комитет на ЦК на Народната партия на Иран, е арестуван за трети път през последните 15 години. Преди два дни военният съд в Техеран го осъди на смърт. Съдебният процес срещу друг член на ЦК на НПИ, др. Мехендес Шармини, който в момента се намира в затвора и е парализиран от изтезания, ще започне в близко бъдеще. Несъмнено и той ще бъде осъден на смърт. Военният прокурор на Техеран иска смъртно наказание и за 14 лидери на младежката организация.

Както виждате, животът на най-добрите ни кадри е в опасност.

ЦК на НПИ се обръща към ЦК на КПСС с настоятелна молба да окаже всякаква възможна помощ за спасяването на нашите скъпи другари и да използва наличните възможности, за да предотврати ново нападение от страна на иранската реакция. Искаме разрешение за Ирадж Искандери и Ехсан Табари да заминат за Прага, за да могат, когато са там, да се възползват от възможностите и връзките, които имат, и въз основа на миналогодишния опит, когато се сблъскахме със същите условия, да разпространят широка пропаганда срещу настоящия терористичен режим в Иран. Това пътуване безспорно ще бъде подчинено на всички правила за секретност. То ще бъде от голяма полза за съдбите на нашите смели другари и за нашата партия.

В очакване на незабавни стъпки от страна на скъпи другари

С горещи поздрави – Радманеш“ [URL: <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/119708>] (последно посетен на 8.10.2022 г. – превод НК).

Практически близо век се поддържа с различна плътност мрежа от ирански марксистки бежанци, които са потърсили убежище в Съветския съюз през 20-те години на ХХ век, подобно на Султан Задех и лидерите на азербайджанския демократичен режим, избягали в Съветския съюз след 1946 г. Част от бежанците е подложена на стандартното третиране което Сталин е запазил за тези от колегите комунисти, които са се провалили: те са арестувани, хвърлени в затвора и заточени в Сибир. През 60-те години на миналия век някои от тези, които са оцелели, успяват да се върнат в Иран. Спорадичната информация за оцелелите предполага, че повечето от тях са останали верни на своите комунистически идеали, въпреки че вярата им в руснаците е избледняла. Може би влиянието им върху комунистическото движение в Иран е „отговорно“ за появата на силно религиозно-националистическо крило в партията „Тудех“, която по любопитен начин се опитва да съчетае радикалния ислям и марксизма [Беннигсен, 2008, с. 69–70].

Следният документ сочи един от пътищата за изграждане на нов живот извън страната:

„[Печат: 25 февруари 1955 г.]³

Писмо до др. Хрущов в ЦК от политическия емигрант, иранец, Али Реза Хекмат.

Обръщам се към Вас с дълбоко уважение. Въпреки факта, че сте зает с по-важни въпроси от моята молба, но и защото в това писмо описвам всичко за себе си и от какво зависи цялото ми бъдеще, затова Ви моля да ме извините.

Аз, Али Реза Хекмат, син на доктор Хайдар Али Хекмат, съм роден през 1914 г. в аристократично семейство, голяма част от което е участвала и участва в управлението. Получих

³ [URL: <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/119667>] (последно посетен на 2.10.2022 г. – превод НК).

средно и висше образование по литература и персийски език в Техеран и работих на ръководни длъжности в ирански министерства. Но чувството на отчаяние и тежкото състояние на народа на моята страна, а също и марксистко-ленинското учение ме принудиха да вляза в редиците на борците за освобождение на моите сънародници от експлоатацията и потисничеството на оковите на империализма. И през 1942 г. влязох в редиците на Народната партия на Иран. Намирайки се в редиците на партията, аз се включих в работата с ентузиазъм и работих докрай за каузата на партията. (Другарите от Централния комитет в Москва са свидетели на това). През 1947 г. пристигнах в Съветския съюз по решение на ЦК на Народната партия на Иран и с разрешението на ЦК на Комунистическата партия на Съветския съюз. След кратък престой в Ашхабад, а след това в Сталинабад, пристигнах в Москва и работих в Московския институт по ориенталистика и преподавах персийски език в 3, 4 и 5 курс.

През февруари 1948 г. (в резултат на нервно заболяване не се съгласих да отида в Сталинабад и [реших] да се върна в Иран) органите на КГБ ме арестуваха, когато бях в болницата „Боткин“ в Москва, по обвинение по член 6 (шпионаж) и след седем месеца изтезания и разследване този член беше отменен във връзка с факта, че срещу мен нямаше нито реални факти, нито документи, нито доказателства. Но след известно време, напълно неочаквано, във връзка с този член бях осъден от ОСО [Особное совещание, Специална комисия на КГБ] на пет години лишаване от свобода и бях изпратен в Александровския централен [затвор], което все още не разбирам.

Пет години лишаване от свобода са пет от най-добрите години, заличени от един живот. В резултат на това имах различни заболявания (сърдечно и нервно заболяване, белодробно заболяване, ревматизъм, хемороиди и т.н.). Изпаднаха ми зъбите и косата ми посивя. Младото ми лице бързо се състари от неспокойния живот. Затворът обаче не можеше да сломи твърдите ми убеждения и чистата ми съвест. Периодът на заточението ми не ми даваше повод да губя надежда за освобождаването ми и през цялото време се надявах, че истината ще възтържествува.

През февруари 1953 г. изтече петгодишната ми присъда. Бях освободен от затвора. Но не се възползвах от всички блага, които свободата носеше със себе си, тъй като ме изпратиха в село Сухобаймо, Красноярски край.

Престоят ми в затвора беше ужасен. (Недостатъчно вода, въздух, ужасни сибирски студове, лишения и глад, постоянни болести, липса на работа в моята област и недостатъчни сили за физическа работа с оглед на лошото здраве и счупванията на костите на ръката ми). Въпреки това няха никаква помощ.

По време на ареста ми през 1948 г. оставих мебелите си и цялото си имущество в иранското посолство в Москва. Но все още никой не ми е помогнал да си върна собствеността. Затова написах изявления до др. Молотов и до Управлението на КГБ на Красноярския край и помолих да ми бъде изпратено имуществото, което ми е необходимо за нормален живот, и да ми бъде дадена възможност да получа финансова помощ от Иран от моето семейство. След известно време получих отговор от Върховния съвет на СССР и от Управлението на КГБ в Красноярския край. Местният отдел на КГБ ме посъветва сам да се обърна към посолството с молба да изпрати имота и сам да поискам финансова помощ от собственото си семейство, живеещо в Иран.

В съответствие с това разрешение аз написах първото от шест години насам писмо до семейството ми в Техеран чрез иранското посолство, в което помолих да ми бъде оказана финансова помощ с оглед на лошото ми здравословно състояние. От посолството дойде отговор, че те не разполагат с моето имущество. Писаха ми, че трябва да отида в Иран, за да се срещна със семейството [ми]. След известно време получих писмо от Техеран от семейството ми, в което се изразяваше желание да ме види и да ми предостави финансова помощ.

През април 1954 г. получих писма от посолството и от семейството ми, че трябва да отида в Иран чрез службите на посолството. Те ми писаха, че трябва да се подготвя за завръщане в Иран възможно най-скоро и да телеграфирам датата на заминаване на иранското посолство в Москва.

На 22 май 1954 г. късметът ми се върна след екзекуцията на Берия. Местните органи на КГБ обявиха освобождаването ми от изгнание и възстановяването на всичките ми права. Казаха ми, че мога да отида, където си поискам, дори в Иран. След затвора и изгнанието ми беше предложена възможността да се върна в родината си при семейството си и да изживея остатъка от живота си с тях. Но аз не можех да го направя, тъй като нито затворът, нито изгнанието бяха променили възгледите ми, и въпреки че всичко беше готово за заминаването ми за Иран, аз отказах това. Аз съм комунист и ако един комунист допусне грешка, той трябва да я поправи и да върви по начертания път въпреки всички трудности и лишения, за да доведе започнатото дело до успешен край.

Иранското посолство в Москва очакваше, че ще се върна в Иран, и подготви всичко необходимо за заминаването ми. Но аз не отидох нито в посолството, нито в Иран, а използвайки парите, които [моите] родители ми изпратиха от Иран, пристигнах в Москва на 10 юни 1954 г. и отидох в ЦК на партията и помолих да ми бъде предоставена възможност да възстановя здравето си, което беше силно пострадало от затвора и изгнанието, за да мога след това да се захвана за работа с нови сили. Както и очаквах, ЦК на партията ме изпрати на лечение чрез организацията на Червения кръст. Чрез Червения кръст бях изпратен в санаториума на град Сенеж, за да си почина и да се подготвя за работа. Но за съжаление, въпреки че минаха осем месеца, не беше направено нищо, за да ми се осигури работа и да ми се предостави място в живота. Все още седя и нямам какво да правя. От финансова гледна точка също съм в лошо състояние и понякога не разполагам с това, което имах в затвора. Затова съм принуден да ви помоля за помощ. Моля ви да ми помогнете да си намеря работа и да си организирам нормален живот.

1. Имам висше образование по ирански език и литература. През 1947 г. преподавах персийски език в 3-ти, 4-ти и 5-ти курс на Института по ориенталистика.

2. Мога да работя в Радиокomiteта, в Института по ориенталистика, в библиотеката „Ленин“ или по други специалности, свързани с персийския език. Владея сравнително добре френски език и малко по-слабо английски и немски език.

3. На 41 години съм и вървя към старост. Въпреки това нямам собствено място в живота.

Като вземам предвид всичко гореизложено, Ви моля да ми помогнете да получа това, което ми беше обещано при завръщането ми в ЦК на партията. Моля да ми бъде дадена подходяща работа и да ми бъдат създадени минималните условия, необходими за работа и нормален живот.

Надявам се, че няма да ми откажете тази помощ.

30 януари 1955 г.

С уважение,

Али Реза Хекмат“ [URL: [<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/119667>]] (последно посетен 28.09.2022 г. – превод НК).

Писма с молби за финансова и помощ за устройване на работа изобилстват в следващите години⁴.

Особено интересен е следният документ:

„РЕЗОЛЮЦИЯ НА ЦК НА ИРАНСКАТА НАРОДНА ПАРТИЯ ОТ 1 МАРТ 1957 Г. ОТНОСНО СЪБИТИЯТА ОТ 4 ФЕВРУАРИ 1949 Г.

1. Относно същността на събитията

През февруари 1949 г. Насер Факр Араи извършва покушение срещу шаха.

Независимо от факта, че лицето, което е извършило покушението, е извършило този акт въз основа на своите антимоноархически и терористични убеждения, т.е. бидейки отдаден на идеята човек, той е смятал, че с този терористичен акт може да предизвика промени в страната, или го е извършил по подстрекателство на империалистическите кръгове и елементи, свързани с управляващите кръгове в Иран, НПИ не е знаела нищо за покушението му. Въз основа на

⁴ Виж напр.: [URL: [<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/119663>]] и следващите. (Последно посетени на 23.09.2022 г. – превод НК).

политиката, отхвърляща всякакъв вид терор, партията и нейното ръководство нямаха никаква връзка с този акт.

Иранската реакция и нейните империалистически подстрекатели, които вече отдавна търсеха повод да обявят НПИ за незаконна, незабавно използваха това събитие срещу партията, без да проведат никакво разследване и без да имат в ръцете си и най-малкото доказателство, като осъществиха отдавнашната си мечта да принудят партията да премине в нелегалност. Въпреки че изготвеният впоследствие обвинителен акт показваше, че нашата партия не е замесена в това събитие, реакцията не само не се отказа от решението си, а напротив, направи го още по-сурово.

Др. Киянури в затвора първо информира другарите Джудат и Касеми, че членът на НПИ др. Аргани е свързан с терора, извършен от Насър Фахр Араи, и че др. Киянури, в качеството си на отговорник за организационната работа, се е срещнал с др. Аргани. Така двама партийни другари: Членът на изпълнителния комитет на ЦК на НПИ др. Киянури, отговарящ по това време за организационната партийна работа на ЦК, и професионалният [кадров] партиен служител др. Аргани, са свързани с това събитие. Въпреки че тези другари не са били замесени в замислите на Насър Фахр Араи, който е мислел да стреля по шаха, а също така не са имали отношение към решимостта му да осъществи това, но като се има предвид, че са били свързани с терористичен акт, ЦК на НПИ се счита за задължен да обясни ясно формата и характера на тази връзка и степента на отговорност на члена на изпълнителния комитет на ЦК на НПИ др. Киянури, а също така да предприеме необходимите мерки за предотвратяване на повтарянето на подобни явления в партийния живот.

2. Степента на отговорност на др. Киянури

След като изслуша доклада на комисията, избрана на 15 март 1956 г. за провеждане на партийно разследване, която се запозна със случая, и становищата на членовете на комисията (другарите Искандери, Амир-Хизи и Табари), след като заседава по този въпрос въз основа на наличните документи, КС счита, че др. Киянури е отговорен за следното:

Когато др. Аргани е информирал др. Киянури за плана да се извърши покушение срещу шаха, др. Киянури не само че не го посъветвал енергично да се въздържа от връзка с терорист, тъй като това било в нарушение на партийната платформа и особено при тогавашните обстоятелства можело да доведе до катастрофални последици, но и обещал на др. Аргани да повдигне този въпрос в изпълнителния комитет за обсъждане от другарите. По-късно той уведоми за това др. Аргани, че е обсъдил този въпрос с няколко другари.

2. Въпреки че важността на това събитие беше напълно очевидна, особено при обстоятелствата, в които се намираше нашата партия по това време, когато врагът подготвяше ново нападение срещу нея, ген. Киянури докладва за него на изпълнителния комитет небрежно и не поиска напълно ясно решение по този въпрос. Както показаха последвалите събития, благодарение на някои неправилни методи в партийната си работа др. Киянури е разбрал неправилно съветите на заседанието.

3. Въпреки че изпълнителният комитет на ЦК смяташе намесата по този въпрос за недопустима за партията, според собственото си изявление др. Киянури, изхождайки от това как той самият е разбрал решението на изпълнителния комитет, е информирал др. Аргани за това в такава форма, че др. Аргани на свой ред разбра това по свой начин и сметна за своя отговорност да изпълни тези указания.

4. Въпреки факта, че по време на третата среща с др. Аргани др. Киянури разбрал, че др. Аргани продължава да се среща с терориста, той не само че не му направил забележка и не го разубедил от това, но според собственото му изявление се отнесъл към това повърхностно и не докладвал за това на изпълнителния комитет.

Въпреки че др. Киянури правилно обяснява грешките си с някакви субективни причини, окачествявайки ги като проява на гордост, незрялост, неопитност и лекомислие, че не е мислил за катастрофалните последици от тези анархистични действия и не е взел под внимание др. Аргани сериозно изявлението му по време на първата им среща, не е разбрал важността на въ-

проса и не е могъл да спре това, тъй като самият той говори за това по време на разследването и в обясненията си; тази критика обаче все пак е недостатъчно конкретна. Др. Киянури трябва да осъзнае тези грешки въз основа на тази резолюция. Др. Киянури пренебрегна политиката на партията, която утвърждава отхвърлянето на всякакъв вид терористични действия, наруши партийната дисциплина и следва да понесе партийно наказание.

След като се сблъска с тези грешки, като се има предвид личността на др. Киянури и заслугите му в нашето движение, както и че това се случи в период, когато др. Киянури не е имал достатъчно партиен и житейски опит, общото развитие на партията и на цялото движение е било на първия етап, което отдава голямо значение на увеличаването на единството на партията и на нейното ръководство, особено точно сега, в периода на обща криза в партията, ЦК на НПИ счита, че това е необходимо:

1) да се съгласи с резолюцията от 27 ноември 1952 г., приета с мнозинство от гласовете на срещата на няколко членове на ЦК в емиграция и с която др. Киянури също се съгласи след запознаването [с нея]. В този смисъл др. Киянури е отстранен от длъжностите в изпълнителния комитет, свързани с организационна работа, и може да бъде използван в работа, свързана с пропаганда и обучение. др. Киянури трябва да се постарее да спечели необходимото доверие на ЦК, като в цялата си работа проявява пълна дисциплина и уважение към работата на колектива.

2) да се осъди поведението на др. Киянури по време на събитията от 4 февруари 1949 г.

3) да се обърне внимание на това, че др. Киянури трябва да се подложи на критика въз основа на тази резолюция.

3. Оценка на метода на партийното ръководство по този въпрос

По обсъждания въпрос партийното ръководство също заслужава критика. Грешките на партийното ръководство са следните:

1) Когато др. Киянури повърхностно и небрежно повдигна важен въпрос на заседание на изпълнителния комитет, ръководството беше длъжно да му отдели необходимото внимание и да го проучи обстойно. Ръководството прояви липса на загриженост при изпълнението на тази сериозна отговорност.

2) След като стана известно за събитията чрез др. Киянури, ръководството не предприеме мерки в необходимия момент да организира подробно разследване и справедливо и обективно проучване на този въпрос. Вярно е, че е било трудно да се проведе такова разследване в специалните условия на онова време, но е имало много подходящи моменти за това, след като другарите са избягали от затвора и особено когато на власт е било правителството на Мосадех. От една страна, ръководството, създадено около др. Киянури, човек, който е участвал в опасна провокация, атмосфера на предпазливост и започна да го ограничава, но от друга страна го остави на отговорни постове като отговорник за организацията в Техеран, отговорник за подготовката на оръжия, отговорник за изпращането на хора в чужбина, член на щаба за подготовка на въстание и т.н. Подобно противоречиво поведение на ръководството не би могло да убеди др. Киянури, че ръководството следва правилни методи по отношение на неговите грешки.

3) Ръководството на партията в изгнание, провеждайки предварително разследване на това събитие, приема резолюция с огромно мнозинство от гласовете, но все още я пази в архивите си, без да вземе съответното решение за отлагане на нейното изпълнение. Със своите действия ръководството в изгнание е улеснило удължаването на една неясна и нездрава ситуация, въпреки че самото то е поискала отстраняване на неяснотите в тази резолюция.

Въз основа на всичко гореизложено КС на НПИ критикува собственото си поведение по този въпрос.

КС НА НАРОДНАТА ПАРТИЯ НА ИРАН

1 март 1957 г.“ [URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/119720>>], (последно посетен на 23.09.2022 г. – превод НК).

В следващите години постепенно повечето от лидерите на партия Тудех мигрират в различни страни на така нареченият Източен блок. Интересен документ за вътрешните им отношения е следният:

„По доклада на неофициалния сътрудник (ИС) „Реза“ от 26.7.78 г.

ИС споделя, че в офиса на партия „Тудех“ в Лайпциг има широко разпространени лични конфликти между Ескандари и Кианури и техните настоящи поддръжници. За да се укрепи сега ръководството на партията Тудех, за неин трети секретар е назначен генерал Сафари, чиято основна цел е работата по пропагандата. Преди това С. е бил активен в Прага и работи тук в списанието „За мир и социализъм“.

ИК го смята за достоен и честен другар, въпреки че при сегашните обстоятелства в службата ще му е трудно да се утвърди.

ИК споделя още, че от Москва са пристигнали още двама иранци, които ще работят в офиса. Името на единия е [редактирано]. ИС не знае името на другия.

ИС сподели също, че маоисткото списание „Гуфан“ се разпространява сред ливанските студенти. Едно ливанско студентче с първо име [редактирано] например имало това списание. Очевидно това списание е изпратено от Западен Берлин и той е бил натоварен от своята партия да направи превод, за да оцени съдържанието му“. [URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/134855>>] (последно посетен на 23.09.2022 г. – превод НК).

Средата на 60-те години на ХХ в. е белязана от разкол и раздробяване на партия „Тудех“, до голяма степен причинени от отцепването на Китайската комунистическа партия. През 1966 г. се отцепва младежко крило в емиграция и създава „Революционна организация на партията Тудех“ (Сазмане енгелабийе хезбе Тудхе), което ще изиграе сериозна роля при Ислямската революция [Раванди-Фадаи, 2010, с. 67].

Сред документите на ЩАЗИ са запазени интересни сведения за ирански имигранти в България:

„СПЕЦИАЛНА ПАПКА

Строго секретно

ОТ ГЕНЕРАЛНИЯ КОНСУЛ В ЛАЙПЦИГ

Съгласно молбата на другаря Искендери изпращам текста на телеграмата, която той поиска да бъде изпратена незабавно на другаря Л. И. Брежнев в Букурещ.

„До генералния секретар на ЦК на КПСС, скъпия и дълбоко уважаван другар Леонид Илич Брежнев,

Вчера нашите български другари ни съобщиха, че според тяхното едностранно решение след 1 декември 1976 г. трябва да прекратим радиопредавателната дейност на нашата партия - Народната партия на Иран (която притежава изключително важно значение за идеологическата и организационната работа на нашата партия).

Централният комитет на Народната партия на Иран се обръща с молба лично към Вас, уважаеми Леонид Илич, да направите всичко възможно и да намерите целесъобразно решение, така че радиото на нашата партия да продължи своята дейност, и отново да ни окажете Вашата братска и ефективна помощ.

С дълбока благодарност от името на Централния комитет на Народната партия на Иран, първи секретар

Ирадж Искендери

26.XI.76

Подписано – генерален консул в Лайпциг – Кинин“ (URL: <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/134560> – последно посетен на 23.09.2022 г. – превод НК). Още по-интересно е развитието на спорния въпрос:

„.....

Международният отдел на ЦК на КПСС и Отделът на ЦК на КПСС се обърнаха към нашите български другари чрез връзки с комунистическите и работническите партии от социалистическите страни на 27 ноември с молба да не спират работата на иранската нелегална радиостанция на 1 декември. В отговор на тази молба директорът на Международния отдел на ЦК на БКП другарят Д. Станишев събщи на 28 ноември, че решението на този въпрос няма да бъде преразглеждано.

Според указание на Департамента Министерството на съобщенията на СССР проучва възможността за радиопредавания за Иран от Монголия (такъв вариант е предложен от нашите български другари). Както е видно от информационната бележка на Министерството на съобщенията на СССР (приложена), в Монголия има само два късовълнови предавателя с мощност 50 киловата, които се използват за вътрешни и външни предавания. Невъзможно е те да се използват за осигуряване на надеждно радиопредаване и приемане на информация от ирански късовълнови радиостанции, което е необходимо за работата на нелегалните ирански радиостанции.

Поради тази причина, според становището на Министерството на съобщенията на СССР, ако бъде сметнено за целесъобразно да се организират радиоизлъчвания до Иран от Монголия, ще бъде необходимо, в допълнение към Постановлението на Съвета на министрите на СССР от 17 юни 1974 г. (500–173) за възстановяване на действащ радиоцентър в Улан-Батор в периода 1976–1980 г., да се обмисли доставката на късовълнов предавател с мощност не по-малко от 250 киловата, изграждането на предавателни антени, радиостудия, изпращането на съветски специалисти и др. За това ще са необходими значителни средства.

Поради факта, че организирането на радиопредаване за Иран от Монголия е практически невъзможно в близко бъдеще, би било целесъобразно да се проведат разговори с ръководствата на Централните комитети на СЕД, ККП, ГСДП и РКП с цел да се определи коя от тези партии е способна да осъществява нелегални радиопредавания от Народната партия на Иран. Във връзка с това е необходимо да се отбележи, че в ГДР функционират две нелегални късовълнови радиостанции с предавателни антени, насочени към Гърция и Турция. Нашите гръцки другари спряха излъчванията след легализирането на тяхната партия. От Румъния се изпращаха радиопредавания на къси вълни, насочени към Португалия, които също вече са спрени.

Приложен е проект за резолюция на Централния комитет на КПСС.

Заместник-директор на Международния отдел на ЦК на КПСС

[Подпис]

(В. Багладин)

6 декември 1976 г.“ [URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/134559>>] (последно посетен на 29.09.2022 – превод НК). На изследователите на международната подривна дейност и на завоите в развитието на БКП остава да проверят защо и как е прекратено излъчването на партийни активисти на „Тудех“ от България.

И ако любезният читател има съмнения как се е субсидирал елитът на партията в изгнание, следното писмо хвърля достатъчно светлина:

„Строго секретно

0140

Централен комитет на КПСС

Молба от другаря Н. Киянури

Другарят Н. Киянури, член на Изпълнителното бюро и секретар на Централния комитет на Народната партия на Иран (НПКИ), е съобщил за молба за обмяна на 15 000 рубли, събрани от членове на НПКИ, живеещи в Москва, за западногермански марки. Посочените средства ще бъдат използвани за нуждите на партията.

Предполага се, че е възможно молбата на другаря Н. Киянури да бъде одобрена.

Държавната банка на СССР (другарят Иванов) е съгласна.

Приложен е проект за решение на Централния комитет на КПСС.

Заместник-директор на Международния отдел на ЦК на КПСС

[Подпис] Р. Уляновски 16 януари 1979 г.“

[URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/134564>>] (последно посетен на 30.09.2022 – превод НК).

По въпроса за вътрешнопартийният живот и способността за независима политика е редно да се види следното сведение:

„Копие на доклад от информатор „Реза“

По време на дискусия в неделя, 21.1.1979 г., в Лайпциг, Ехсам Тахари, член на Изпълнителния комитет на Централния комитет на партията „Тудех“, заяви:

На 15, 16 и 17 януари в Лайпциг се проведе заседание на Изпълнителния комитет на Централния комитет на партия „Тудех“ на Иран. В дневния ред беше включен проблемът за ръководството на Партията „Тудех“ на Иран.

Другарят Голам Данешчян, член на Изпълнителния комитет на Централния комитет на партия „Тудех“, пристигна от СССР с предложение. След заседанието на членовете на Изпълнителния комитет на Централния комитет на партията „Тудех“ той предложи:

1. На мястото на другаря Ираджд Ескандари да се предложи Нуреддин Кианури (секретар на Централния комитет на партията Тудех на Иран) за първи секретар на Централния комитет на партията „Тудех“ на Иран.

2. Да предложи на Джафар Мизани (член на Изпълнителния комитет на Централния комитет на Партия „Тудех“ на Иран), Манучехр Бехзади (член на Изпълнителния комитет на Централния комитет на Партия „Тудех“ на Иран) и Анушираван Ебрахими (член на Изпълнителния комитет на Демократическата партия на Азербайджан) за секретари на Централния комитет на Партия „Тудех“ на Иран.

3. Да се предложи Амир-Али Лахруди, член на Изпълнителния комитет на Партията „Тудех“ на Иран (член на Централния комитет на Демократическата партия на Азербайджан и служител в отдела за пропаганда в Централния комитет на Демократическата партия на Азербайджан), за член на Изпълнителния комитет на Партията „Тудех“ на Иран.

Другарят Голам Данешчян вече е разговарял по-рано за своето предложение с ръководството на Комунистическата партия на СССР, което го е потвърдило.

Ние, членовете на Изпълнителния комитет на Централния комитет на партията „Тудех“ на Иран, ратифицирахме предложението на другаря Голам Данешчян без обсъждане. След това новите секретари на Централния комитет на Партията „Тудех“ на Иран и новият член на Изпълнителния комитет на Партията „Тудех“ на Иран Амир Али Лахруди бяха представени на другарите, работещи в офиса на Централния комитет на Партията „Тудех“ на Иран в Лайпциг. По този начин Нуреддин Кианури каза: „Не считам съставянето на проекта на Кианури за победа на моята програма, а по-скоро за задача, която изпълнителната власт ми възложи“.

На въпроса как другарят Голам Данешчян е обосновал предложението си пред Изпълнителния комитет на Партия „Тудех“ на Иран, Ехсан Табари, член на Централния комитет на Партия „Тудех“ на Иран, отговори:

„Нищо не беше казано по този въпрос. Другарят Голам Данешчян само каза: Работата на партията в Иран трябва да се ръководи от другари, които са в пряк контакт с другарите в Иран и които са активни.“

След като отбеляза, че според едно от правилата на партията „Тудех“ в Иран членът на Изпълнителния комитет или секретарят на Централния комитет на партията трябва да бъде избран от Централния комитет на партията и че Изпълнителният комитет на Централния комитет на партията няма право да издига някого за член на Изпълнителния комитет или за секретар на Централния комитет на партията, Ехсан Табари отговори:

„В определен момент Централният комитет на партията „Тудех“ на Иран ще се събере и ще потвърди избора, както се е случвало и друг път. Това е обичайно за всички комунистически партии. Съветските власти вече са потвърдили тези, които са били призовани“.

Нарушаването на устава и нормите на партията „Тудех“ на Иран е навик на Централния комитет на партията „Тудех“ на Иран. Почти всички членове на Централния комитет и всички секретари на Централния комитет са били предварително предложени.

Изпълнителният орган на Централния комитет на партията „Тудех“ на Иран се състои от:

1. Нуреддин Кианури, първи секретар на Централния комитет
2. Хамид Сафари-Астарай, секретар на Централния комитет
3. Джафар Мизани, секретар на Централния комитет
4. Анушираван Ебрахими, секретар на Централния комитет

5. Манучер Бехзади, секретар на Централния комитет

6. Ирадж Ескандари

7. Ехсан Табари

8. Хосейн Джодат

9. Голам Данешян

10. Мохамед-Реза Ходвех

11. Амир-Али Лахруди“. [URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/209035>>] (последно посетен на 30.09.2022 – превод НК).

Документ от среща с информатор на 9.05.1979 г. сочи, че голяма част от лидерите на „Тудех“ са се завърнали в Иран. Тези, които са останали в ГДР са го направили или по семейни причини, или поради липса на инструкции от ръководството на партията. [<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/209036> – последно посетен на 30.09.2022 – превод НК]. Причината за завръщането в Иран очевидно е в извършената ислямска революция и новите очаквания, свързани с политиката на властта.

„Тудех“ и Ислямската революция

Неочакваният успех на Ислямската революция и до днес е обект на спорове и противоречия както сред политиците, така и сред учените [Карамихов, Н. 2021]. За конкретното изследване е важна реакцията на Цитаделата – Москва. Съветските историографи, изразители на политиката на СССР се стремят да докажат случайният и временен характер на ислямизацията на режима. Историците се отнасят умишлено пренебрежително към концепциите на лидерите, свързани с исляма като „популистки“, „демагогски“, „реакционен“, „ретрограден“, „неадекватен на съвременното състояние на обществото“, „митологизиран“, „ирационален“, „еклектичен“, „неосъществим на практика“, „манипулативен“, „примитивен“ и сякаш, предназначен да се възприема от маргинализираните и бедни слоеве на обществото [Гибадуллин, И. 2010, с. 52]. Тази позиция може да обясни от части защо участието на „Тудех“ в ислямската революция през 1979 г. е незначително. Членовете на партията са по-скоро наблюдатели на ставащото, но завърналите се лидери започват да работят открито, макар документите да сочат, че партията още не е легална.

Официалната политика на „Тудех“ е да подкрепя духовниците и онези, които настояват за създаването на ислямска република. Това тактическо решение на „Тудех“ е възнаградено в краткосрочен план. На партията е разрешена достатъчна степен на свобода на действие. Публикации на „Тудех“, включително и партийния вестник, се появяват в публичното пространство. Документите, обаче, сочат, че Централата в СССР има други намерения, макар и те да не са описани експлицитно:

„22 октомври 1979 г.

478

Информация за разговор с Ескандари, Ирадж, член на ръководството на Централния комитет на иранската партия „Тудех“

Източникът е провел разговор през август 1979 г. с

д-р Ескандари, Ирадж (71)

роден на 12.09.1908 г. в Техеран

предишна резиденция: 7022 Лайпциг

Новдерейвег 2

настоящо местожителство: Техеран/Иран

бивш първи секретар на партията „Тудех“ на Иран

служител в главен отдел XX/AGA

Д-р Е., който пребивава в Иран от април 1979 г., посещава Лайпциг през август 1979 г.

Той каза следното за положението в Иран, условията и методите на партията „Тудех“ в Иран:

Антикомунистическата и антисъветската пропаганда на Хомейни и други висши духовници, министър-председателя Базарган, неговите министри и техните антидемократични тенденции стоят на пътя на формирането на съюз на работниците, съюз на „социалната категория“, който е заинтересован от антиимпериалистическа трансформация.

В Иран се създаде атмосфера, насочена срещу империализма, най-вече срещу американския империализъм и иранската висша буржоазия. Това масово движение има спорадичен характер. Членовете на местната висша буржоазия и други реакционни сили се обединяват и се опитват да спрат прогресивното масово движение. Като оръжие се използват мощният антикомунизъм и антисъветизмът. Реакционните сили се борят във все по-голяма степен с проблемите на етническите малцинства в Иран. След опитите на реакционните сили в Горган и Хузестан иранският Кюрдистан бързо ще се превърне в основна опорна точка на вътрешната и външната реакция.

Партия „Тудех“ толерира мнението, че създаването на Съюз на иранските работници за антиимпериалистическа и демократична трансформация на иранското общество е дело на работниците и че те самите трябва да поемат инициативата. В това отношение Партия „Тудех“ трябва да даде своя конкретен принос чрез декларации, подкрепа на усилията за борба и пряко участие в борбата на работниците. В тази връзка обаче д-р Ескандари смята, че основна пречка за конкретното активизиране на партия „Тудех“ в Иран е фактът, че не е наличен работен план и „следователно липсват линиите на реалното ръководство“.

Първият секретар на Партия „Тудех“ Нураддин Кианури е сформирал тричленно партийно ръководство. То се състои от:

-Нураддин Кианури

-Джафар Мизани

-Манучехр [текстът е неясен - бел. прев.] Бехзади

Ръководството има следните отговорности:

Джафар Мизани отговаря за общите организационни задачи на партията. Манучехр Бехзади отговаря за връзките на партията. Според д-р Е. и двамата са само инструменти в ръцете на Нураддин Кианури. Според д-р Е. Кианури ще прави каквото си иска и ще взема решенията сам. Той действа произволно, вкарва в партията хора в разрез с нейния устав, номинира ги за кандидати за експертната асамблея за изработване на нова конституция или за изборите и т.н. Някои от тези кандидати са били известни като агенти на САВАК или са били заподозрени в сътрудничество със САВАК.

Съпругата на Нураддин Кианури, Марджам Фируз, чието истинско име е Марджам Фарсанфармайн [текстът на името е неясен - бел. ред.], също е била кандидат за експертната асамблея за изготвяне на нова конституция. Нейната кандидатура беше отхвърлена от много членове на партия „Тудех“, защото:

– тя е от една от реакционните фамилии в Иран (баща ѝ притежава много земя, включително 253 села в Западен Иран). – цялостното ѝ поведение не съответства на поведението на партиен другар.

За да може да се кандидатира, броят на гласовете за нея е фалшифициран. Съобщава се, че броят на гласовете е 7000, въпреки че според д-р Е. за нея не биха могли да бъдат дадени дори 70 гласа. Ако това предателство станеше известно, партията „Тудех“ щеше да понесе големи политически щети.

Необходима е защита на източниците“

[URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/209038>>] (последно посетен на 29.09.2022 – превод НК).

Разбираемо е, че ЩАЗИ, наред с другите сходни институции в социалистическия блок се нуждае от информация за същността на исляма, личността на аятолах Хомейни и текущите промени. Запазен е кратък доклад от 1980 г.

[URL:<<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/134844>>] – последно посетен на 30.09.2022 – превод НК]. Разбира се, субсидирането на пътуванията до СССР на членовете на „Тудех“ от ЦК на КПСС не спира, което се доказва свръх-секретен документ от 30 май 1980 г.

[URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/134844>>] (последно посетен на 30.09.2022 – превод НК).

Докато ислямската революция напредва към създаването на нова държава, няколко от марксистките организации изоставят идеите си за отделно движение и приемат исляма като революционна алтернатива. Тези, които са съзнавали тази амалгама, включително Ехсан Табари, виден теоретик на партията „Тудех“, твърдят, че те целенасочено са се слели с исляма. Те са рационализирали обръщането си към исляма като нова идеология, разумна и научна [Javadzadeh, A. 2007, p. 5]. Двете големи организации – „Тудех“ и „Федаините“ подкрепят революцията. Някои марксисти, въпреки идеологическия конфликт с религията както в областта на теологията, така и в най-важното - държавно устройство, успяват да направят необходимите корекции, за да се помирят с исляма [Javadzadeh, A. 2007, p. 8].

Няколко фактора се оказват важни за разбирането на степента на ислямската вяра сред марксистите. Като начало е тяхното възпитание, тяхната социализация чрез ислямското разбиране за света. Чрез социализацията е изграден и съответният език. Оттук и тяхната преобладаваща терминология, включително политическата терминология е ислямска. Ислямските концепции като мъченичеството (*шахид*) са ключови съставки, използвани и от комунистите. Марксистите и мюсюлманите имат еднакви виждания по отношение на съпротивата и борбата срещу потисниците. Освен това отношенията между половете сред марксистките групи се придържат към ислямският начин на нормативното разделяне на пола, което се гради чрез ислямското възпитание. Ислямските традиции са толкова плътни, че в повечето случаи марксистите не е необходимо да приемат исляма; това е единственият им начин на живот, единственият свят, който познават. Адаптирането на исляма към политическия живот на марксистите е едновременно стратегически и тактически ход. Стратегическо е ислямското неразделяне на религията от държавата, което марксистите никога не са поставяли под съмнение, и тактическо - в признаването на ислямското правителство като жизнеспособна антиимпериалистическа революционна алтернатива. Последното е причина много Марксистите променят изцяло своята ортодоксална марксистка система на вярвания [Javadzadeh, A. 2007, pp. 12–13].

Силната връзка с комунистическия режим в СССР обаче остава:

„12.06.1980 г.

ЦЕНТРАЛЕН КОМИТЕТ НА КОМУНИСТИЧЕСКАТА ПАРТИЯ НА СЪВЕТСКИЯ СЪЮЗ

Уважаеми другари,

Възникна необходимостта да изпратим няколко млади членове на партията във вашата страна, за да изучат различни технически аспекти на конспиративната работа. Ако сте съгласни с нашата молба, бихме искали да получим възможно най-скоро съобщение за това колко души, по кое време и за какъв срок бихме могли да ги изпратим.

Същевременно бихме искали да помолим периодът на подготовка за тримата посочени другари да бъде възможно най-кратък, а програмата - концентрирана, тъй като нуждата ни от тези специалисти е изключително голяма.

Ще ви бъдем благодарни за безкористното съдействие.

С топли братски комунистически поздрави,

ЦЕНТРАЛЕН КОМИТЕТ НА ИРАНСКАТА НАРОДНА ПАРТИЯ

Киянури“ [URL:<<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/134574>>] (последно посетен на 29.09.2022 – превод НК). Молбата е удовлетворена, като се организира тримесечен курс за „трима ирански другари“, изцяло на издръжка от СССР [URL: <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/134572>] (последно посетен на 29.09.2022 – превод НК).

На 12 юни същата година Киянури отправя молба до Андропов за снабдяване с оръжие, ако се наложи членовете на партията да се вдигнат на въстание. [URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/134572>>]

wilsoncenter.org/document/134574>] (последно посетен на 29.09.2022 – превод НК). Молбата е отклонена уклончиво.

[URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/134568>>] (последно посетен на 29.09.2022 – превод НК).

Във времената на изключително остра пропагандна война, в които живеем, за читателя ще бъде особено интересно решението на ЦК на КПСС за засилване на информацията и пропагандната работа в Иран [URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/134571>>] (последно посетен на 29.09.2022 – превод НК). Ограниченията на този текст не позволяват публикуването на пълния документ, но в него са предвидени всички, възможни за времето си канали за засилена пропаганда и дезинформация.

Началото на 1983 г. бележи поврат в положението на партията в Иран. Скоро след установяването на ислямската система се наблюдава широко отхвърляне на съветското влияние. Започват да се преследват комунистическите леви и съветски ориентирани групи. Идеологическите различия между Съветския съюз и новия Иран са илюстрирани в писмото на аятолах Хомейни до Михаил Горбачов от 1989 г. [Боев, Э., Воронкова, Г. 2015, с. 353].

Намираме и данни сред документалната сбирка на ЩАЗИ:

„Строго поверително!

Изисква се връщане!

Берлин, 21 февруари 1983 г.

18.2

4 страници

7-мо копие

ИНФОРМАЦИЯ

за

антикомунистическите дейности в Иран

Според първоначалните вътрешни показатели предприетата на 6.2.1983 г. акция срещу партията „Тудех“ е засегнала голям брой водещи функционери, сред които и генералния секретар на ЦК другаря Кианури.

Вътрешният кръг на партията „Тудех“ предполага, че скоро всички членове на Централния комитет ще бъдат арестувани.

Съобщава се, че по време на акцията срещу ръководството на партията са били арестувани 300 членове. Мерките срещу Партията, от които в момента според съобщенията са засегнати около 1000 членове и симпатизанти, все още не са приключили. Съобщава се, че по време на арестите някои другари са били убити. Действията се ръководят и изпълняват от корпуса на Пасдаран (Корпус на стражите на Ислямската революция). Арестите са извършени предимно по домовете на хората, което позволява цялостно подготвена акция, възползваща се от елемента на изненадата.

До момента акцията е насочена само към партията „Тудех“. Членовете на организацията Федаине Халк (мнозинство), която работи с партията „Тудех“, не са засегнати. С арестите десните ръководни кръгове реагират на речта на другаря Кианури, в която той ги обвинява, че са отнели антиимпериалистическия характер на ислямската революция. Функционерите на партия „Тудех“ са арестувани по обвинения в шпионаж в полза на СССР.

Вътрешните оценки сочат връзка с предателството на третия секретар на посолството на СССР Кузичкин в Техеран, чието предполагаемо разкриване чрез британските тайни служби е от полза за ръководството на Пасдаран.

Дипломатически представители от Югославия оценяват, че други социалистически страни като ГДР и България също са замесени в обвиненията срещу партията „Тудех“. Тъй като дипломатическите кръгове в различните необвързани страни наблюдават събитията с известна загриженост относно нарастващото влияние на десните сили в Иран, западните дипломатически представители ги възприемат със задоволство.

С мерките срещу партията „Тудех“ е достигнато ново ниво в антикомунизма/антисъветизма в Иран, който напоследък все повече се засилва.

Според оценки в левите среди партията „Тудех“ е разчитала на действия срещу партията и се е подготвяла за незаконни условия за борба. Твърди се, че другарят Кианури е отказал да напусне страната.

Левите кръгове имат различни разбирания за причините за настоящите действия срещу партията „Тудех“.

Така например се предполага, че акцията срещу левите сили е започната от някои части на управляващото духовенство, за да се прикрият евентуални мерки срещу консервативните десни духовни и прозападни граждански кръгове.

От друга страна, според други мерките във връзка с ирано-иракската война са непосредствена реакция на положителната позиция на Съветския съюз по отношение на Ирак. Според тях мерките са опит да се отслаби ролята на партията „Тудех“ и на работническата класа, за да се предотврати съпротивата срещу повторното засилване на частния икономически сектор в Иран. Според индийските дипломатически кръгове действията срещу партия „Тудех“ са свързани с евентуалния край на войната срещу Ирак, при което се прави опит партията да бъде изключена от социалните сътресения, които се очакват в следвоенния период.

Понастоящем вътрешнополитическата ситуация се характеризира с нарастващо влияние на десните консервативни духовни и прозападни граждански кръгове. В разривите на властовата политика в средите на духовенството крайните антикомунистически сили, особено привържениците на Движението Хояти (организация на религиозно-фанатични сили, традиционно насочена срещу сектата Бахай), засилват дейността си срещу представителите на настоящото политико-клерикално ръководство, което се основава на ограничени социално-икономически реформи (икономика, външна търговия). Тези сили успяха да спрат изпълнението на законите, потвърдени от парламента. Политическите кръгове в Техеран оценяват, че подкрепящите режима са принудени да заемат отбранителна позиция около Хомейни, Рафсанджани и Мусаин и да се поддават на натиска на десните сили. Предполага се, че тактическите им резерви по отношение на антикомунистическите/антисъветските дейности са все по-силно отблъснати, а действията срещу партията „Тудех“ показват, че е настъпило сближаване с десните кръгове. Иранската буржоазия очаква по-нататъшно отваряне на Иран към Запада.

Нарастващото влияние на дясноконсервативните клерикални и прозападни буржоазни сили е свързано със засилен прагматизъм по отношение на външната политика. В основата на външнополитическите действия спрямо други държави е тяхната позиция по конфликта с Ирак и готовността им да подкрепят Иран с военни доставки. Поради подкрепата на социалистическите страни за Ирак и засилената колебливост по отношение на съветската политика спрямо Афганистан антисъветските възгледи набират сила в иранската външна политика. Западните държави се стремят да използват икономическата и военната зависимост на Иран, за да укрепят прозападните сили в Иран. Особено чрез сътрудничеството на Турция и Пакистан с Иран те се опитват да разширят влиянието на Запада върху Иран и да предизвикат антисъветска ориентация на страната. При това, въпреки напрегнатите американско-ирански връзки, дори се забелязва по-гъвкав подход от страна на САЩ.

Различни вътрешни признаци сочат, че в последно време от западната страна са предприети целенасочени антисъветски действия с цел да се нарушат отношенията на Иран със Съветския съюз. Чрез намеци за предполагаема заплаха за Иран от страна на Съветския съюз се прави опит за укрепване на вражеските позиции спрямо Иран сред неговите съседи и за подклаждане на антикомунистическата атмосфера в Иран. Не може да се изключи връзка в това отношение с очевидните разкрития на предателя Кузичкин. Във връзка с тези действия сирийците изказват хипотезата, че в Техеран се разпространява схващането, че Съветският съюз няма да допусне промени във вътрешнополитическата ситуация в Иран, да не говорим за падането на сегашния режим, и е съсредоточил 24 дивизии на иранската граница за военна намеса. Според вътрешни сигнали държавният секретар на САЩ Шулц също е работил по тази

теория при неотдавнашните си разговори в Пекин. Твърди се, че той е заявил, че в зависимост от вътрешнополитическото развитие на Иран в близко бъдеще Пентагонът разчита на опит на Съветския съюз да отблъсне позициите на САЩ в района на Персийския залив чрез активни действия. Тази аргументация била обвързана с американското намерение да засили китайското ръководство в схващането му за вероятните усилия на Съветския съюз за установяване на хегемония.

Тезата на Запада за възможна „заплаха“ от страна на Иран чрез Съветския съюз се възприема от определени кръгове в Иран и се използва за пропагандиране на по-силна антисъветска ориентация на Иран. Външнополитическите кръгове в Турция изказват хипотеза по този въпрос, че впечатлението, че иранското ръководство не би признало съветска заплаха, е погрешно. По време на разговорите между турските и иранските външни министри е съобщено, че е ясно, че иранското правителство приема този въпрос много сериозно. Влошаването на иранско-съветските отношения, както и различните действия на режима срещу партията „Тудех“ уж потвърждават тази хипотеза.“

[URL: <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/134852>] (последно посетен на 30.09.2022 – превод НК).

Според изследователите до месец май 1983 г. са арестувани цялото ръководство на „Тудех“ и над 1000 членове. Правителството официално забранява партията и обвинява нейните висши лидери в конспиративна дейност. Консолидирайки властта си, духовниците са решили, че вече не се нуждаят от партията „Тудех“. Партията е наказана за своето подчинение на СССР в момент, когато отношенията между Иран и Съветският съюз достигат до критична точка, заради различията по ирано-иракската война и други, свързани с нея въпроси. Подобно на съдбата си при шаха, партията „Тудех“ е била отново принудена да мине в нелегалност, за да оцелее в границите на Иран [Kazemi, F. 1988, p. 15]

Преди края на 1979 г. иранците приемат конституцията на новата Ислямска република, която поставя аятолах Хомейни в центъра на институционална организация, основана на концепцията за управление от върховен духовен лидер. От пролетта на 1980 г. несъгласието, възникнало сред различните социални и политически участници на революцията, е потушено от Културната революция. Университетите, огнища на лява и либерална опозиция, са затворени за период от две години. Студентите, преподавателският и административен персонал са „прочистени“, а академичните и университетските програми са „ислямизирани“ [Makaremi, Ch., Darabi, H. 2019].

Съществуват достатъчно данни, че членове на „Тудех“ се включват в списването и разпространението на така наречените „книги с бяла подвързия“ - анонимен самиздат, преследван и при Шаха, и след ислямската революция. Политическата инициация чрез книги работи в концентрични кръгове. Достъпът до определени видове книги е индикатор за включването на читателя в нов кръг и е крачка по-напред в сферите на конфликта и тайната. Тази култура се основава на революционните идеи на левицата, от съветския блок или маоистки Китай до необвързаното национално освободително движение в това, което все още се нарича „Трети свят“. Политическото насилие и необходимостта от въоръжена борба се радват на симпатия сред читателите на тези книги [Makaremi, Ch., Darabi, H. 2019, p. 12].

От 1984 г. е запазен документ за подхода на ислямската власт в Иран към партия Тудех. (BStU, MfS, AS 142/86) Експерт на Щази очаква тежки присъди за членовете на Народната партия на Иран („Тудех“), съдени от иранския режим и предполага, че процесите ще доведат до репресии срещу други леви групи.

„Иранската информационна служба IRNA: „Още признания за шпионаж от лидери на партията „Тудех“

Техеран, 1 май 83 г. (ИРНА) Лидерът на просъветската партия „Тудех“ Нурадин Кианури призна в телевизионно интервю в събота, че е нарушил законите на Ислямска република Иран по шест различни начина.

Като първо предателство Кианури назова нарушаването на важния за Ислямската република стандарт за външна политика чрез партията му да не се фаворизира нито Изтокът, нито Западът. Той признава, че от време на време е споделял със Съветския съюз информация и данни за военната и политическата ситуация в Ислямската република

Второто нарушение на законите на Ислямската република и нейната революция според Кианури е тайното притежание на оръжия въпреки указа на имам Хомейни да ги предаде на властите.

Лидерът на партия „Гудех“ заяви още, че партията му е укрепила своята тайна шпионска организация за Съветския съюз.

Той също така признава, че е извършил държавна измяна чрез изграждането на тайна мрежа сред офицерите в армията. Тази мрежа е служила за събиране на повече информация или за обмен на данни със Съветския съюз чрез офицери.

Кианури продължава да твърди, че използването на лъжи е било поредното предателство от страна на неговата партия. Те са били използвани, за да се прикрият съществуващите връзки между влиятелни служители в правителството и партия „Гудех“ и да се позволи тяхното повишение, така че да имат достъп до повече информация.

.....

Кианури, който по този начин отчасти разкрил предателството на партията „Гудех“ след победата на Ислямската революция, призна, че е заслужил най-строгото наказание.

Междувременно друг водещ функционер на партия „Гудех“, Махмуд Бехазин (Махмуд Етемадзаде), подчерта, че в Иран марксизмът е в задънена улица, поради противоречивия суверенитет на исляма и подкрепата на народа за исляма и ислямската революция. След 23-годишно отделяне от партията той отново се присъединява към нея след победата на Ислямската революция и наскоро е назначен за член на Централния комитет.

Той разкрива отношенията на партията „Гудех“ с източната суперсила и обяснява, че тези отношения са довели до предателство и до заговор. [URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/209047>>] (последно посетен на 28.09.2022 – превод НК).

Следващите документи сочат, че практиката да се обучават терористи в СССР, те да се изпращат нелегално в Иран, да се субсидират партийни функционери продължава.

Ще завърша с един от последните разсекретени документи от 22.12.1988 г.:

„Берлин, 22 12 88

X/ 9755 /88

Превод от руски език

СВРЪХСЕКРЕТНО!

Информация от службите за сигурност на ВРБ

За масовите екзекуции на лидерите на партията „Гудех“ и на левите политически органи в Иран

Според информация, предоставена от източник, свързан с лявата опозиция в Иран, през ноември тази година режимът в Техеран е наложил екзекуцията на лидери и членове на Иранската народна партия („Гудех“), която е забранена/незаконна, както и на противници на ислямската власт.

В затвора „Евин“ бяха екзекутирани членове и кандидати на ЗК на партията „Гудех“, които вече бяха обвинени в различни срокове затвор във връзка с процеса срещу тяхната партия, сред които Каве Етемазаде (син на члена на политбюро на партията „Гудех“ д-р Бехазин), д-р Ахмад Данеш (за когото Геншер е ходатайствал пред Рафсандшани по време на неотдавнашното му посещение в Иран), Абас Хадшари (секретар по организационните въпроси в ЗК), Фатме Модарес (отговаряла за въпросите на жените), Бейт Ушана (член на парламента, арестуван в края на октомври тази година) и д-р Борзу (секретар на комисията по външните работи на ЗК на партия „Гудех“).

Само през миналия месец броят на екзекутираните представители на партията „Гудех“ е над 70 души. На практика цялото лишено от свобода партийно ръководство е ликвидирано с

изключение на членовете на политбюро и секретариата на ЗК Нуреддин Кианури, съпругата му Мериам, Ихсан Табари и д-р Етемазаде Бехазин.

Тези действия на Техеран продължават курса на системна разправа не само с членовете на партията „Тудех“, но и с други леви политически сили и противници на екстремисткия ислямски режим. В хода на продължаващата вече два месеца кампания от репресивни мерки бяха екзекутирани почти половината от всички политически затворници в Техеран, Исфахан, Шираз, Казвин и Табриз, а повече от 80 % от лишените от свобода политически авторитети на левицата се намират в затвор за такива затворници в град Карадш, на около 30 км от Техеран („Гьорджашт“ – затвор). (URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/134843>> – последно посетен на 28.09.2022 – превод НК].

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Представените документи и коментари на експерти по историята на съвременен Иран недвусмислено потвърждават работната хипотеза. През цялото си съществуване левите идеи и тяхното въплъщение в действие чрез партия „Тудех“, като най-представителна за периода след Втората световна война, са внедрени и съществуват в пълна симбиоза с комунистическото управление на СССР и страните от Източния блок. Всички инструменти на износа на революция – от набиране на членове, през партийни субсидии, пропагандна война и подготовка, в това число и въоръжаване на терористи са стриктно документирани. Лъкатушешката история на тази партия е пример за неуспешен, но системно поддържан канал на влияние от страна на СССР. Външната политика на СССР, както и дейността на Коминтерна изискват внимателно изучаване на историята, традициите и езиците на народите на Изтока, за да се разбере по-добре спецификата на тяхното развитие и да бъдат те запознати с опита от социалистическото строителство в страните от победилният пролетариат. Изтокът за дълго се разглежда като потенциален център на революционна борба, възприемчива към комунистическата идеология [Боев, Э., Воронкова, Г. 2015, с. 347].

Липсата на документи от последните, близо 40 години, не позволява да се проследи коректно поддръжката (или нейното отсъствие) за такъв тип партия в Иран от страна на Руската федерация. Бъдещето ще покаже.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Извори / Sources

URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/209038>>
URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/209036>>
URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/119104>>
URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/119105>>
URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/209047>>
URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/209117>>
URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/119708>>
URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/119720>>
URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/134560>>
URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/134564>>
URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/134568>>
URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/119667>>
URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/119663>>
URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/119720>>
URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/134855>>
URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/209035>>
URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/134559>>

URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/134844>>

URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/134571>>

URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/134572>>

URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/134574>>

URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/134843>>

URL: <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/134852>>

BStU, MfS, AS 142/86. Предоставен от Рохам Алванди

Публикации / Publications

Беннигсен, А. 2008 – А. Беннигсен. Наследие мусульманского национал-коммунизма. – История, 2008, № 1, 57–78. [A. Bennigsen. Nasledie musulymanskogo natsional-kommunizma. – Istoriya, 2008, № 1, 57–78.] (In Russian)

Боев, Э., Воронкова, Г. 2015 – Э. Боев, Г. Воронкова. Государственная идеология в Иране в эпоху правления династии Пехлеви в оценках советской историографии Диалог со временем. Вып. 51. 2015, 346–358. [E. Boev, G. Voronkova. Gosudarstvennaya ideologiya v Irane v pohn pravleniya dinastii Pehlevi v otsenkah sovetskoj istoriografii Dialog so vremenem. Vp. 51. 346–358.] (In Russian)

Гибадуллин, И. 2010 – И. Гибадуллин. Советская историография Исламской революции в Иране: проблема изучения религиозноидеологических аспектов. – Власть, 2010, № 10, 51–53. [I. Gibadullin. Sovetskaya istoriografiya Islamskoj revolyutsii v Irane: problema izucheniya religioznoideologicheskikh aspektov. – Vlasty, 2010, № 10. 51–53.] (In Russian)

Карамихов, Н. 2021 – Н. Карамихов. Ислямската революция в Иран – теории. – В: Динамика на социалното пространство. Сборник с доклади от Национална научна кръгла маса 4–5 март 2021 г. ФАБЕР – Велико Търново, 2021, 76–103. [N. Karamihov. Islyamskata revolyutsiya v Iran – teorii. – V: Dinamika na sotsialnoto prostranstvo. Sbornik s dokladi ot Natsionalna nauchna kragla masa 4–5 mart 2021 g. FABER – Veliko Tarnovo, 2021, 76–103.] (In Bulgarian)

Раванди-Фадаи, Л. М. 2010 – Л. М. Раванди-Фадаи. Политические партии и группировки Ирана. ИВ РАН, Москва. [L. M. Ravandi-Fadai. Politicheskie partii i gruppirovki Irana. IV RAN, Moskva.] (In Russian)

Узунова, В. 2017 – В. Узунова. Иранската комунистическа партия „Туде“ през динамиката на XX век, Сборник от конференция. – „90 години РИМ – Хасково“, 2017, 192–204. [V. Uzunova. Iranskata komunisticheska partia “Tude” prez dinamikata na XX vek. Sbornik ot konferenciata “90 godini RIM – Haskovo”, 192–204.] (In Bulgarian)

Chaqueri, C. 1999 – Cosroe Chaqueri. Did the Soviets play a role in founding the Tudeh party in Iran? Cahiers du monde russe. Russie – Empire russe – Union soviétique et Etats Independants, 40/3, 1999, 497–528.

Curtis, Glen, Eric Hooglund (eds.) 2008. – G. Curtius, E. Hooglund (eds.). Iran a country study. Federal Research Division Library of Congress. Library of Congress Cataloging-in-Publication Data, 2008.

Encyclopedia Iranica – URL: <<https://iranicaonline.org/articles/communism-iii>> (November 2022)

Hajibababi, Mohammad Reza, Mousa Abdollahi, 2020 – Hajibababi, Mohammad Reza, Mousa Abdollahi. Influence of Tudeh Party of Iran on the Press and Literary Works. 10th International Conference “Word, Utterance, Text: Cognitive, Pragmatic and Cultural Aspects”. Published by European Publisher. DOI: 10.15405/epsbs.2020.08.117.

Javadzadeh, A. 2007 – A. Javadzadeh. Marxists into Muslims: An Iranian Irony. Miami, Florida, *FIU Electronic Theses and Dissertations*. 36. [URL: <<https://digitalcommons.fiu.edu/etd/36>>] (December 2022)

Kazemi, Farhad 1988 – F. Kazemi. Politics and Culture in Iran Ann Arbor: Center for Political Studies. Institute for Social Research, University of Michigan, 1988.

Makaremi, Chowra, Hannah Darabi. 2019 – C. Makaremi, H. Darabi. From the Revolution to the Islamic Republic: The Books in Context. Enghelab street, a revolution through books: Iran 1979–1983, Le Bal; Spector Books. Paris, 2019.